

Začiatok zvestovania antropozofie spadá práve na prelom 19. a 20. storočia. Jej príchod bol však pripravený dvoma závažnými udalosťami. Nedošlo k nim vo viditeľnom svete, ale v nadzmyslových oblastiach spätých s pozemským životom.

Prvá z nich sa uskutočnila v poslednej tretine 19. storočia. Vtedy vládu nad duchovným vývojom ľudstva preberá duchovná bytosť, v kresťanskej mytológii označovaná ako archanjel Michael. (Nie snáď v dôsledku nejakého revolučného prevratu na nebesiach, ale zákonite, podľa rytmických zákonov dejinného vývoja.) Zatiaľ čo jeho predchodca Gabriel usmerňoval život ľudstva tak, aby sa čo najviac zžilo so zmyslovým svetom, Michael vedie ľudstvo "smerom nahor", k znovunadobudnutiu domovského práva v ríši ducha. Dramatickosť najnovších dejín je daná tým, že Michael odníma človeku oporu v ríši zmyslov, pocit bezpečnosti vo fyzickom svete, aby obrátil pohľad jeho duše k duchu. Čo Michaelova vláda znamená priamo pre štúdium antropozofie, o tom budeme za chvíľu podrobne uvažovať. Nadviažeme pritom na základné poznatky, o ktorých vo svojej michaelskej prednáške hovoril Zdeněk Váňa.*

Druhú udalosť zasadzuje Rudolf Steiner do roku 1899. Ide o koniec dlhého, päťtisícročného obdobia, kedy sa pre ľudstvo zatemnil svet ducha, obdobia nazývaného obyčajne indickým termínom "kali yuga". Od konca tohto obdobia sa pre ľudstvo znovu otvára oblasť nadzmyslového vnímania. Vývoj tohto storočia to presvedčivo dokladá: Koľko sa medzi nami vyrojilo prírodných liečiteľov, ľudí s tými alebo onými jasnozrivými a telepatickými schopnosťami, ľudí citlivých na blahodárne alebo škodlivé vplyvy Zeme - koľko živelného záujmu je o rôzne východné okultné smery a o jogu. Ľudstvo sa ocitá tvárou v tvár záplave skutočností, s kto-

rými do minulého storočia nepočítalo, a s ktorými si v podstate nemôže vedieť poradiť. Je konfrontované so sférou existencie, kde vládnu celkom iné zákonitosti, ako vo fyzickom svete. Žiadne doterajšie skúsenosti nedávajú ľuďom oporu, aby tu rozpoznali pravdu od klamu, objektívnu skutočnosť od fantázie, blahodárne vplyvy od zhubných.

O štúdiu antropozofie 2:

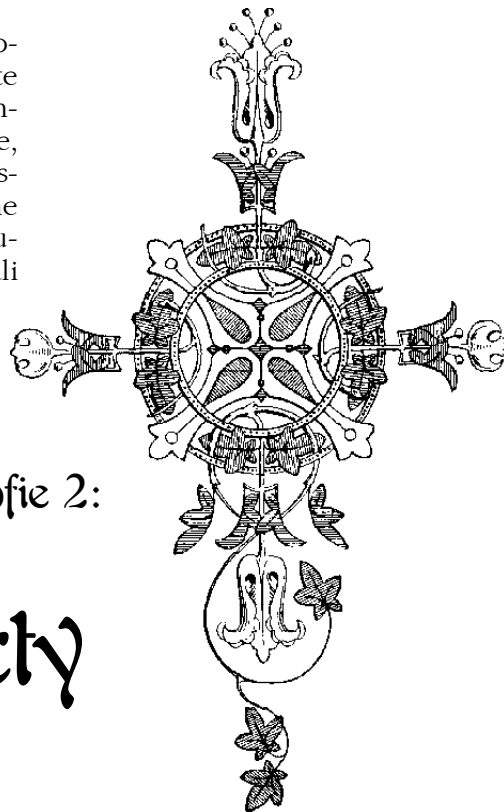
Cesta úcty

Jan Dostal

Nad ľudstvom sa otvorilo nebo, ale súčasne sa z hĺbín vyrojil svet démonov a ľudstvo nevie, kam sa obrátiť. Ako sa orientovať v prívale nových zážitkov? Ako sa vnútorne pripraviť pre správne prijatie a spracovanie vyšších poznatkov? Ako týmito poznatkami oplodniť rozpadávajúcu sa kultúru a civilizáciu? Antropozofia prináša odpovede práve na tieto otázky. Nevznikla kvôli uspokojeniu ľudskej zvedavosti, a vôbec nie senzáciovosti, ale pretože to vyžadovala dejinná situácia.

Rokom zrodu antropozofie je rok 1900. Vtedy Rudolf Steiner prvýkrát hovoril verejne na základe svojich poznatkov o nadzmyslovom svete. Je dôležité si uvedomiť, akým spôsobom si antropozofia od prvej chvíle hľadá cestu do ľudského sveta.

Pripomeňme si - aby sme si to čo najzreteľnejšie uvedomili -, že kedykoľvek v minulosti prenikol do života ľudí impulz, ktorý mal rozhodným spôsobom ovplyvniť ich vzťah k božskému svetu, prejavil sa predovšetkým ako nový náboženský impulz. Tak to bolo aj u prvotného Zarathuštru, u Mojžiša, ale v zásade aj u Budhu (napriek jeho odklonu od tradičných náboženských predstáv), tak to

bolo ale aj u pôvodného kresťanského zvestovania. Vždy tu najprv bol mocný náboženský impulz, z ktorého potom postupne vyplývali tie alebo oné podnety pre ďalšie oblasti života.

Inými slovami: všetky tie veľké podnety sa v prvom rade obracali na nie plne vedomé vrstvy duševného života, na zbožné cítenie a na Bohu oddanú vôľu. Bolo teda prirodzené: V týchto vnútorných oblastiach bol človek stále ešte znateľnejšie zakorenený vo vyššom svete, v nich sa ešte natolko neodcudzil sfére svojho prapôvodu, z ktorej sa už pozvoľna vymaňoval svojím precitajúcim vedomým prežívaním. V nevedomých oblastiach sa duchovné impulzy mohli ešte dokonca obracať na dohasínajúce, ale predsa ešte tlmene svetielkujúce zvyšky dávnej inštinktívnej jasnozrivosti. Náboženský impulz, takto prijatý do srdca, mohol potom odtiaľto pôsobiť uzdravujúcim vplyvom aj na vedomejšie oblasti duševného života a odtiaľ do vonkajšej pozemskej aktivity.

Úplne inak vstupuje do sveta *antropozofia*. Výslovne a zásadne *odmieta byť novým náboženstvom alebo zakladať nové náboženstvo*.

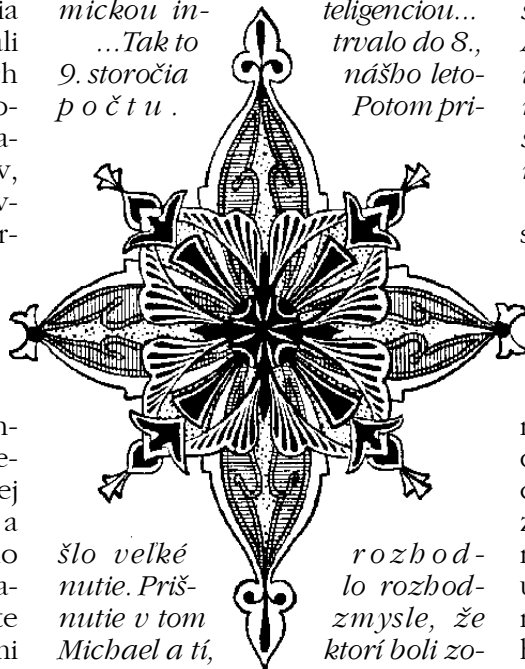
Plne akceptuje duchovnú situá-

* Zdeněk Váňa: Michaelovo mystérium. Sophia 21, 1999.

ciu ľudstva na rozhraní 19. a 20. storočia. V tom čase už dávno vyhasli posledné spomienky na niekdajšie jasnozrivé prežívanie sveta. Človek už nepozná iné vnímanie ako zmyslové. Vedúcou silou duchovného vývoja sa stalo abstraktné logické myslenie, vzťahujúce sa len a len na fyzické skutočnosti a vytrhávajúce sa z akýchkoľvek náboženských tradícií. A antropozofia sa obracia práve na silu bdelého myslenia. Jeho prostredníctvom chce vojsť do ľudského sveta. Čo to však znamená? Veď práve dôsledne uplatňované myšlienkové poznávanie rozleptalo niekdajšiu vieru a vyústilo v posledných storočiach do rýdzo materialistickej predstavy o svete. O čo viac ľudia uvažovali, o to viac sa zbavovali predstáv o vyššom svete a vyšších bytostiach. Prečo sa chce zvestovanie, ktoré chce po novom zjavovať tajomstvo vyšších svetov, obracať práve na tú zložku duševnej aktivity, z ktorej vzišiel moderný materializmus a celá odlúštená a duchu tak dokonale odcudzená moderná civilizácia? Na to treba odpovedať: Antropozofia oslovuje myslenie *práve preto*, že si uvedomuje, aké tendencie v ňom pôsobia, a že myslenie vo svojej zdanlivo neosobnej objektivite môže byť prenikané a usmerňované z nadzmyslového sveta podvratnými bytosťami, snažiacimi sa pripútať ľudstvo k hmote Zeme, teda takzvanými bytosťami *abrimanskými*. Z tohoto vedomia pre ňu vyplýva záver: Ak sa ľudstvo má znovu spojiť s duchom, musí sa najprv od základu zmeniť *ráz jeho myslenia*. Myslenie sa musí oslobodiť z Ahrimanových rúk. Budúcnosť kultúry i budúcnosť ľudstva závisí od toho, či sa to podarí. Pripomeňme si aspoň niekoľkými citátmi, ako hovorí Rudolf Steiner, z pohľadu na skrytú duchovnú stránku vývoja, o dejinách ľudského myslenia a o ich súvislosti s bytosťami nadzmyslového sveta.

“Samostatne vytvárané myšlienky sa za starých dôb nevyskytovali. So zjaveniami, prichádzajúcimi k človeku z duchovného sveta, boli mu zároveň na Zem zosielané myšlienky. Človek ne-

premýšľal, ale prijímal duchovný obsah prostredníctvom zjavenia, prijímal ho tak, že v ňom boli obsiahnuté aj myšlienky. Dnes o veciach premýšľame. Vtedy boli človeku prinášané aj myšlienky súčasne s duševnými dojmami. Myšlienky boli inšpirované, a nie vytvárané človekom. - Avšak ten, kto riadil kozmickú inteligenciu, ktorá takto prúdila s duchovnými zjaveniami k ľudstvu, ten, kto mal - takpovediac - vo zvláštnom zmysle vládu nad touto kozmickou inteligenciou, to je tá duchovná mocnosť, ktorú - ak použijeme kresťanskú terminológiu - označujeme ako archanjela Michaela. Mal v kozme správu nad kozmickou in-
...Tak to
9. storočia
p o č t u .

šlo veľké nutie. Prišnutie v tom Michael a tí, skupení okolo
rozhodlo rozhodzmysle, že ktorí boli zomno... si museli povedať: “Ľudia na Zemi začínajú byť sami inteligentnými, začínajú prejavovať svoj vlastný rozum, ale kozmická inteligencia nemôže byť ďalej riadená Michaelom.” Michael cítil, ako stráca vládu nad kozmickou inteligenciou. A dole, keď pohľad spočinul na Zemi, bolo vidieť, ako od 8., 9. storočia začalo toto inteligentné obdobie, ako si ľudia začali tvoriť svoje vlastné myšlienky... V tej istej dobe, kedy inteligencia klesala z kozmu na Zem, stále viac vzrastala ašpirácia arimanských mocností, aby túto kozmickú inteligenciu, ktorá teraz spozemšťela, vytrhli Michaelovi, aby ju na Zemi uplatňovali len ony samé bez Michaela... (abrimanské bytosti)

sú celkom usposobené na to, aby do seba vsávali všetko, čo sa ako inteligencia odpútava od bohov. Sú usposobené na to, aby zjednotovali so svojou vlastnou bytosťou súbrn všetkej intelektuality... (ale v Abrimanovej bytosti zostala intelektualita silou), ktorá nemá nič spoločné so srdcom a dušou. Z Abrimanovej bytosti prúdi intelektualita do všetkých strán len ako chladiaco-mrazivý, duši odcudzený kozmický impulz. A tí ľudia, ktorí sú zachvátení týmto impulzom, potom rozvíjajú logiku, o ktorej sa zdá, že prehovára - a to proste následkom toho, že je taká, aká je - spôsobom zbaveným akéhokolvek zltovania a akejkolvek lásky - v skutočnosti v nej však prevráva Abriman -, logiku u ktorej sa neukazuje nič, čo by znamenalo naozajstné, vnútorné spojenie so srdcom a dušou s tým, čo si človek myslí, hovorí, koná.”¹

Kde inde na svete by sme našli slová, ktoré by s rovnakou nalievavosťou upozorňovali na tragicky-zlovestné pozadie zdanlivo objektívneho moderného myslenia? A predsa, antropozofia nehovorí “nie” celému tomuto novodobému vývoju, naopak, považuje ho - aspoň potenciálne - za niečo pozitívne: totiž za predpoklad na to, aby človek mohol v budúcnosti vykročiť k neuveriteľne veľkolepému vývojovému cieľu - aby sa opäť vrátil do hierarchických sfér vyššieho sveta, ale novým, bohatším a navyiac aj prozreteľnosťou od prvopočiatku očakávaným a predpokladaným spôsobom. Práve jasné myslenie, to isté myslenie, ktoré vytvorilo tú všetkoopriadajúcu pavučinu materialistického výkladu javov, dovedlo totiž človeka v priebehu posledných storočí k zážitku vnútornej slobody. A ak sa človeku podarí, aby obrátil svoje myslenie od zmyslových skutočností k nadzmyslovým (tým, ako k tomu dochádza, sa budeme zaoberať o chvíľu), a aby sa zo znovu získanej vnútornej slobody priznal k jasne poznanému zmyslu vesmírneho vývoja a k jeho duchovným cieľom, môže sa stať z bytosti odcudzenej božskému svetu, spolupracovníkom na Bohom chcenom vý-

voji. Ľudstvo ako súhrn takýchto slobodných spolupracovníkov Božích, ktorí spoznali možnosti zla, a predsa sa slobodne rozhodli slúžiť cieľom božského dobra: taký je podľa zvestovania antropozofie vývojový cieľ našej planéty. V tejto podobe sa potom ľudstvo môže včleniť do hierarchického poriadku duchovných tvorivých bytostí ako nová, desiata hierarchia.

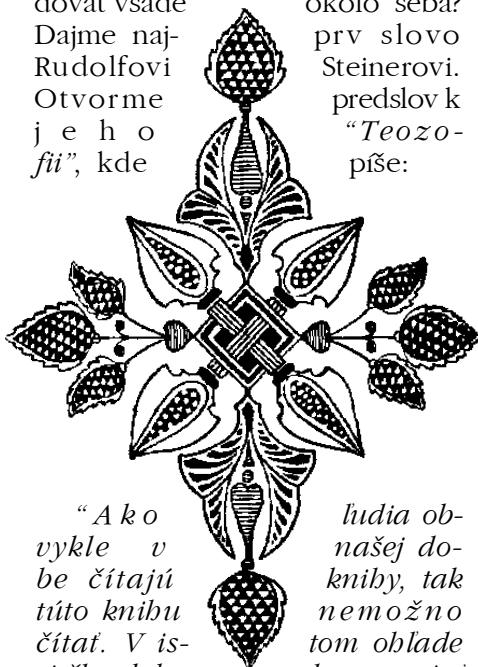
Preto sa antropozofia neobracia na dosiaľ stále tlejúce plamienky zbožných citov v ľuďoch 20. storočia, ale dôsledne na ich *myslenie*. Tu v oblasti, do ktorej stále hrozivejšie preniká umŕtvujúce pôsobenie Ahrimana, sa má vznietiť oheň najhlbšej bytostnej premeny, aby sa smrť stala novým životom. Antropozofia vie, že narazila na dejinnú situáciu, kedy ľudstvo potrebuje viac ako čokoľvek iné *nové poznanie*. A ak chce darovať ľudstvu samu seba, chce mu tým darovať práve cestu k novému poznaniu.

“Antropozofia je cesta poznania, ktorá by chcela doviest ducha v bytosti človeka k duchovnej podstate kozmu”,² tak ako ju charakterizuje sám Steiner.

Inými slovami: antropozofia chce byť impulzom, ktorý pomôže vymaniť ľudské myslenie z vplyvu protibožských mocností, ktoré ho obracajú jednostranne k hmotnému svetu. Preto antropozofia, aj keď oslovuje myšlienkové poznávacie schopnosti, sa k nim stavia inak ako moderná veda. Oslovuje síce práve tie myšlienkové schopnosti, ktoré boli vypestované vedeckým vývojom posledných storočí, ale ukazuje, že je možné tieto schopnosti obrátiť aj smerom, ktorým sa materialistická veda odmieta zamerať: k odpovediam na otázky o nadzmyslových základoch zmyslového sveta, na otázky, ktoré vznikajú, kedykoľvek zmyslové poznanie dospeje v niektorej oblasti až po hranicu, pri ktorej sa musí zastaviť. Antropozofia ukazuje, že také hranice poznania sú len zdanlivé, a že záleží od človeka, od jeho cieľavedomého a neochvejného úsilia o pravdu, od spôsobu jeho myslenia, aby sa pred ním začali rozplývať. Áno: od spôsobu jeho myslenia! Dalo by

sa povedať: *Od okamihu, kedy antropozofia vstupuje do dejín, začína sa vývojový prúd poznania, do tej doby zásadne jednoliaty, štiepiť na dva prúdy - jeden “vzostupný”, vedúci k vyššiemu poznaniu a jeden “zostupný”, mechanicky pokračujúci v doterajšom smere a zaplietajúci sa stále beznámejšie do siete materialisticko-matematických predstáv o svete. Antropozofia neprináša totiž len nové obsahy myslenia, ale nový odlišný spôsob myslenia, nový prístup k poznávacej činnosti.*

Lenže - akými kvalitami sa líši vývojový prúd myslenia inšpirovaný antropozofiou od toho druhého, ktorý môžeme sledovať všade okolo seba? Dajme najprv slovo Rudolfovi Steinerovi. Otvorme predslav k j e h o “Teozofii”, kde

*“A koľko ľudí obvykle v našej dobe čítajú knihy, tak túto knihu nemožno čítať. V is-tom ohlade si človek bu-ve de musietkaždú stránku, i mnohé vety osvojiť energickým úsilím. O to sa autor vedome snažil. Lebo len potom sa môže táto kniha stať pre čitateľa tým, čím by mu mala byť. Kto ju len prečíta, bude na tom, ako keby ju vôbec nečítal. Jej pravdy treba prežiť. Duchovná veda má hodnotu len v tomto zmysle.”*³

Zastavme sa pri týchto pripomienkach. Snáď budeme mať najprv dojem: “Áno Steiner chce, aby sme tú knihu čítali poctivo a čo najdôkladnejšie.” Ale to nie je to najdôležitejšie. Čítajme ešte raz, pozorne, slovo za slovom! Čo znamená “prežiť” nejaké pravdy? Akým energickým úsilím dospejeme k “prežitiu”, bez ktorého kniha zostane akoby “neprečítaná”? Na-

viac sa dozvedáme, že sa to týka nielen uvedenej knihy, ale celého duchovného poznania. V akom zmysle? Nie je to zvláštne? O učebnici fyziky by sme predsa takto nehovorili. U nej by predsa nebolo podstatné, či obsah “prežijeme”. Iste sa aj pri štúdiu fyziky môže stať, že sa k *rozumovému* úsiliu o pochopenie pridruží intenzívny *cit*, môže sa dokonca stať, že sa človek bude vedome snažiť, aby do čítania zapojil širší okruh svojej osobnosti, než samotný rozum, a že bude obsah v tomto zmysle nielen chápať, ale aj “prežívať”. Ale budeme preto tvrdiť, že bez takýchto sprievodných zážitkov zostane kniha ako keby “neprečítaná”? Iste nie. Pochopenie jej obsahu bude závisieť jedine od presného a jasného myslenia. Spoluúčasť iných duševných dejov môže byť dokonca prekážkou myšlienkového prácu na knihe.

Čím sa v tomto bode líšia texty duchovnej vedy od iných vedec-kých kníh? Aký zvláštny druh “úsilia” vyžadujú, prečo ich treba pri čítaní nielen logicky “chápať”, ale “prežívať”? V čom spočíva toto “prežívanie”? Čo sa v nás vôbec deje, keď sa pri čítaní snažíme pochopiť zmysel textu? Pre orientáciu v našej problematike bude nanaj-vyš dôležité, aby sme dokázali uspokojujúco odpovedať na všetky tieto otázky.

Pokúsime sa o to najprv krátkym sebazpozorovaním s pomocou veľmi jednoduchého príkladu: sledujme, čo sa v nás bude diať, ak sa budeme snažiť pochopiť len názov jednej zo základných Steinerových kníh. Ide o názov: “Wie erlangt man Erkenntnisse der höheren Welten?”. V preklade približne: “Ako získať poznatky o vyšších svetoch?”. Čo vyžadujú od nášho myslenia jednotlivé časti tohto názvu, ak ich chceme “pochopiť”? Preberme pozorne slovo za slovom, skúsme nad každým krátko pouvažovať: uvidíme, že cesta k porozumeniu bude pri každom slove trochu iná.

Najskôr teda: “ako získať”. To sú slová, ktorých význam nám je iste dôverne známy. Vyvolávajú predstavu, že by sme - snáď, za istých okolností - mohli byť niečím

obdarení, obohatení, najskôr niečím pre nás žiadúcim. Mohlo by ísť - ak máme na mysli len slová ako také - práve tak o statky hmotné ako nehmotné. Tie slová by mohli v nás dokonca prebúdať akúsi sebeckú žiadostivosť, a od knihy, ktorá sľubuje, že opíše, "ako niečo získať", by sme mohli očakávať uspokojenie takej žiadostivosti. Nech je ako chce, niet dôvodu, prečo by sme tým slovám nemohli na základe svojich doterajších skúseností úplne porozumieť. Z hľadiska duchovnej vedy by sme mohli povedať, že sa obracajú predovšetkým na prvý z troch článkov našej duševnej bytosti, na "dušu pocitovú" (Empfindungsseele).

Podme ďalej: "poznatky". To je slovo, ktoré sa obracia na iný okruh našich skúseností. "Poznatkom" sa stáva čokoľvek z toho, čo vnímame, až vtedy, ak to prenikneme svojím myslením. Vyjadrené antropozoficky: v "poznatku" sa k duši pociťovej - ako sprostredkovateľke dojmov zo zmyslového sveta - pridružuje ešte druhý článok duše - "duša rozumová" (Verstandesseele). Nespočetnekrát sme od detstva používali sily svojho myslenia, aby sme sa orientovali v tom, čo sme prijali do vedomia vnímaním. Získať "poznatok" - zatiaľ ešte nevieme, o aký druh poznatkov pôjde! - nie je teda pre nás tiež nič nové alebo nepochopiteľné. Niet dôvodu, aby sme aj obsah tohto slova neporozumeli bezo zvyšku.

Čo však nasleduje? Niečo, k čomu v prvej chvíli nedokážeme pridružiť akúkoľvek predstavu z okruhu nám známych skutočností. Je to výraz "o vyšších svetoch". Čo sú to "vyššie svety"? Naše doterajšie skúsenosti nás tu nechajú - asi - v koncoch. Je jasné, že nejde o svety, ktoré by ležali priestorove niekde vysoko, dajme tomu "nad hviezdami". Výraz "vyšší" tu zjavne označuje vnútornú kvalitu týchto "svetov", ich morálnu hodnotu, a to v porovnaní s nami samými. Ide tu o svety, ktoré sú svojou podstatou, svojím morálnym obsahom "vyššie ako my". Lenže vo svete, ktorý poznáme zo zmyslovej skú-

senosti, je ľudstvo samotné najvyššie z prírodných ríš. Všetko, čo vidíme okolo seba je "nižšie" ako my. Čo je "nižšie" ako my, to preto poznáme. Ako si ale máme predstaviť bytosti "vyššie" ako my, stojace nad nami tak, ako my stojíme nad ostatnými prírodnými ríšami? - Ako vidno, narazili sme tu na pojem, ktorý nemá možnosť spojiť sa s akýmkoľvek nám známym vnemom, so žiadnou našou spomienkou, so žiadnou predstavou. Čo teraz? Nie je taký pojem pre nás nutne prázdny, bezobsažný? *Dospeli sme ku kľúčovému bodu, od ktorého závisí pochopenie čo-*

nosti. Kúzelným prútkom, ktorým sa to stane, je *cit úcty*, cit úcty, ktorý čitateľ dokáže v sebe prebudiť v spojení so slovom "vyšší". "Vyššie" je totiž práve to, k čomu môžeme vzhliadnuť s úctou. Zážitok úcty nám v tomto prípade môže nahradiť chýbajúcu skúsenosť.

Avšak od človeka 20. storočia to skoro vždy vyžaduje "energické úsilie", ak má v sebe vydolovať takýto pocit. Pokiaľ nevynaloží energické úsilie o zážitok úcty a "neprežije" v tomto zmysle pojem "vyšších svetov", zostane pre neho prázdnu šupkou. Do myšlienkovkej aktivity musí teda vstúpiť nový činiteľ: hnutie citu, objasňujúce podstatu výrazu "vyššie svety" - zážitok úcty, objavujúci sa teda ako neoddeliteľná súčasť myšlienkového deja. Prostredníctvom neho môže človek "prežiť" podstatu vyšších skutočností, bez toho aby do nich sám nazrel. Bez tohto zážitku nepochopí, o čo vlastne ide. Ako vidíte, prenikli sme k tajomstvu citovaných slov Rudolfa Steinera z predslovu k "Teozofii". Pochopiť "vyššiu skutočnosť" je možné aj pre človeka, ktorý sám nevidí do duchovného sveta, avšak vyžaduje to viac ako len intelektuálnu námahu v bežnom zmysle slova. Práca, ktorú tu človek musí vynaložiť, sa týka nielen hlavy, ale aj srdca. Znamená to rozozvučať pri čítaní - a to priamo do myšlienkovkej činnosti, nielen súbežne s ňou

- rezonanciu úcty. Myslieť nielen intelektom, ale - pri plnej objektivite a vnútornom pokoji - aj srdcom, prenikať myšlienky vnútornou aktivitou, prameniaca zo sféry citu, teda: "prežívať" ich.

O úcte ako nástroji poznania v budúcom čísle

¹ Rudolf Steiner: Esoterische Betrachtungen karmischer Zusammenhänge III, 28.7.1924, 1.8.1924; Anthroposophische Leitsätze, 26.10.1924, 23.11.1924.

² Anthroposophische Leitsätze, 17.2.1924.

³ Rudolf Steiner: Theosophie, pred-slov k 3. vydaniu.

Nadácia *Sophia* Vás pozýva
na prednášku
holandského filozofa
Harrie Salmana
OSUD
EURÓPY V 20. STOROČÍ
Ako prekonať rozdelenie Európy
dňa 8. marca 1999 o 18.00
Bratislava

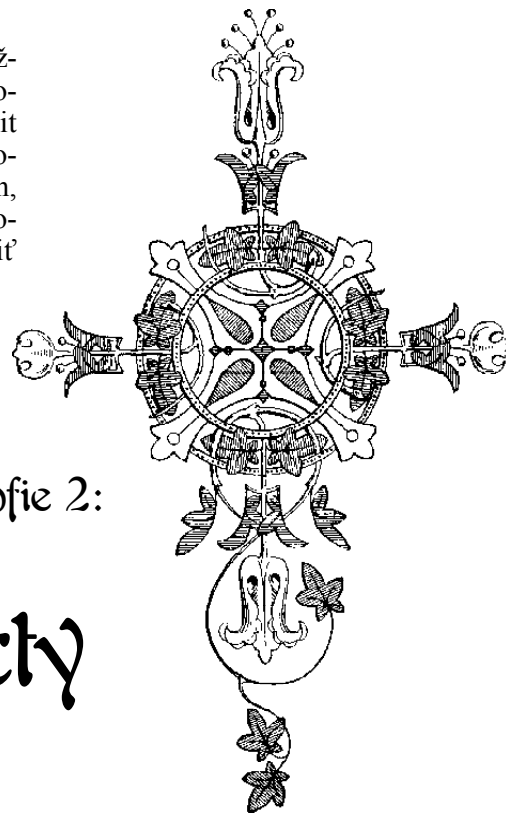
bokolvek, čo nám chce antropozofia oznámiť.

Výraz "vyššie svety" môžeme chápať ako medzník, pri ktorom sa rozchádzajú vnútorné cesty. Kto chce voči tomuto výrazu zotrvať pri spôsobe myslenia, aký pozná z prírodných vied, zistí, že musí pre neho zostať prázdnu pojmovou šupkou bez obsahu. Bude mať už asi pri čítaní názvu tejto knihy dojem, že v nej ide o výmysly, o niečo neexistujúce. Existuje len jediný prostriedok, ako môžu tieto slová nadobudnúť zmysel pre čitateľa, ktorý sám ešte nemá schopnosť vnímať nadzmyslové skutoč-

Náš jednoduchý príklad nám tak objasnil základnú črtu, ktorou sa líši antropozoficky orientované poznanie od obvyklého vedeckého myslenia. Zatiaľ čo myslenie inšpirované z Arimanevej sféry si priamo zakladá na tom, že jeho objektivita “nemá nič spoločné so srdcom a dušou”, antropozofické poznanie vyžaduje spoluúčasť citovej zložky, presnejšie: vyžaduje medzi citovými aktivitami, ktorých je človek schopný, v prvom rade rozvoj schopnosti úcty, jednoducho preto, že v antropozofickom poznaní ide vždy o skúmanie pôsobnosti “vyšších svetov”. A “vyššiu” skutočnosť neobsiahneme myšlienkovu, ak samotné myšlienky nepredchne úctou. “*Istá základná nálada duše musí byť na začiatku. Duchovný bádateľ nazýva túto základnú náladu cestou úcty, oddanosti pravde a poznaniu. Len ten, kto má túto základnú náladu, sa môže stať žiakom vyššieho poznania*”, píše Steiner v I. kapitole knihy “Poznávanie vyšších svetov”. A ďalej: “*Žiak vyššieho poznania musí začať tým, že prijme devóciu (oddanú úctu) do svojho myšlienkového života.*” Ak človek nemá schopnosť úcty, zostávajú dve re k vyššiemu poznaniu zamknuté, a to už na stupni štúdia. (Že taká úcta nemá nič spoločné s uctievaním autora knihy, ani s nevedomelou vierou v jej obsah, je snád' zrejme.)

Aj samotné uvažovanie o vyšších svetoch vyžaduje teda okrem logického chápania pravdy aj istý pomer citovej zložky k poznatkom, ktoré si človek chce osvojiť. Ale teraz sledujme toto všeobecné zistenie až do jeho konkrétnych dôsledkov. Antropozofia predsa nehovorí len všeobecne o existencii “vyššieho”, alebo “duchovného” sveta, hovorí o tejto sfére tak podrobne, tak konkrétne, ako o nich v priebehu dejín ešte nikto nikdy verejne nehovoril. Opisuje duchovné bytosti najrôznejších stupňov, mocnejšie aj služobné, bližšie alebo vzdialenejšie človeku, dobroprajné aj zloprajné. Každý z týchto nespočetných jednotlivých poznatkov o vyšších bytostiach vyžaduje od toho, kto ho chce prijať do svojho myslenia, úctu, lenže teraz už nie úctu vo všeobecnom zmysle, ale úctu diferencovanú, úctu v niektorom z jej ne-

sčíselných možných odtieňov. Každému novému poznatku musí zodpovedať odlišný, inak zafarbený pocit úcty. Svetelnému prúdu duchovno-vedného zjavenia, ktorý čaká na tých, ktorí budú schopní ho vnútorne uchopiť, musí teda z ľudskej duše zažiarit v ústrety - spolu s túžbou po pravde - mnohofarebné spektrum úcty. V duši sa musia prebudiť nespočetné záchvevy citu, o ktorých existencii a bohatstve nemôže

O štúdiu antropozofie 2:

Cesta úcty

Jan Dostal

mať tušenie nikto, kto sa sám neusiloval, aby pochopil skutočnosti vyššieho sveta. V “Teozofii” píše Rudolf Steiner: “*Niet citu a niet nadšenia, ktorých vrúcnosť, krása a povznášajúci ráz by sa dali porovnať s pocitmi, ktoré sa roznečujú čistými, kryštálovo jasnými myšlienkami, vzťahujuúcimi sa k vyšším svetom. Treba si uvedomiť, že najvyššie city nie sú tie, ktoré sa dostávajú “samé od seba”, ale tie ktoré si človek dobýva v energetickú myšlienkovú prácu.*”⁴

Tak v človeku ožíva mnohofarebné spektrum nových citov, ktoré sú v podstate variáciami, metamorfózami základného citu úcty, alebo sú ňou aspoň prestúpené. Na jednom póle tohto spektra by sme našli úctu v podobe plachého, tichého údivu: údiv ako predzvesť, počiatok, prvý kľúčiaci výhonok úcty. Môže silnieť a zvnútorniť sa až do toho, čo označujeme práve slovom “úcta”. Ale pri štúdiu duchovnej vedy spoznáme, že pre myšlienkové zjednotenie s radom údajov o bytostiach vyšších svetov treba prežhaviť myslenie ešte intenzívnejšími formami tohoto základného citového zamerania. Len uvážme: Ak čítame v “Tajnej vede”, ako je vesmírny vývoj podnecovaný a udržiavaný prúdom na seba naväzujúcich obetí, ktorými neodmysliteľne vznešené bytosti vlievajú do sveta svoju vlastnú podstatu: Ako inak by

sme sa mohli vmyslieť do takého samozrejmeho a bezvýhradného darovania samého seba, ak nie tým, že nájdeme a prebudíme v sebe schopnosť, ktorá je aspoň v najskromnejšej miere spriaznená s oným vševtvarajúcim kozmickým obetným prúdom? Ak chceme pochopiť, čo sa tu v kozme odohrávalo a odohráva, musíme z hĺbín svojej bytosti nechať vprúdiť do svojho uvažovania niečo, čo by bolo možné označiť za schopnosť sebaodovzdania, schopnosť obetovať to, čím sami sme. Túto schopnosť máme, aj keď ju snád' zriedka prejavujeme. Ide o cit, ktorý je možné označiť slovom “devócia” v jeho pôvodnom a najušľachtilejšom zmysle. “Devócia”, “oddanosť” je vystupňovaním toho, čo obvykle voláme “úcta”. Je to úcta, do ktorej človek vkladá aj túžbu nepresadzovať sa, vzdať sa sebauplatňovania, odovzdať sa, nebyť tým, čím bol doteraz, ale sám sa stať výrazom poznávanej bytosti, stať sa jej článkom, iskričkou jej ohňa. Ak si uvedomí, že je schopný takto sa dať vnútorne k dispozícii, zjednotiť sa s niečím, môže postupne nachádzať konkrétny myšlienkový obsah aj pre predstavu sebaobetujúcej tvorivej oddanosti duchovných hierarchií. Čo sa pritom vytvára v jeho vedomí ako výsledok jeho myšlienkového zápasu, je potom akýsi miniatúrny, mikroskopický

obraz toho, čo sa v makrokosmickej veľbnosti odohráva vo vedomí oných obetujúcich bytostí. Aj ony prežívajú svoju "úctu", keď vzhliadajú k ešte vyšším hierarchiám, než sú samé. Pri tomto vzhliadaní sa ich úcta mení v oddanú otvorenosť pre vôľu oných ešte vyšších bytostí, v prijatie tejto vôle, a tým na obetnú silu, na "devóciu", na ono sebaodovzdanie, ktorým vznikajú svety.

Je samozrejmé, že medzi "údivom", "úctou", "devóciou" nie je možné stanoviť presné hranice: Je možné myslieť si medzi nimi neurčiteľné množstvo medzistupňov, rôzne intenzívnych. A každé z uvedených troch citových hnutí môže mať samé zase množstvo farebných odtieňov. Ani "devóciou" nie je uzavreté stupňovanie úcty. Sú ešte intenzívnejšie, plamennejšie metamorfózy úcty, ktoré nás potom vedú k druhému pólu celého spektra. Keď sa človek napríklad snaží obsiahnuť tušiacimi myšlienkami najvyššie božské zámery, najvyššie predstaviteľné a vysloviteľné vývojové ciele ľudstva, musí sa v zápase o to jeho úcta vystupňovať až do citu "nadšenia", to jest musí v sebe rozozvučať ohlas toho nadšenia, s ktorým bytosti najvyšších hierarchií oddane slúžia týmto cieľom - etymologicky slovo "nadšenie" nakoniec znamená "naplnenie duchom".

A ešte sa dotkneme jedného citového odtieňa. Tomu, ktorého pohľad spočinie na ústrednej udalosti dejín, na udalosti na Golgote, na zjavení Božej lásky, darujúcej sa v nekonečnom súcitení ľudstvu, otvorí sa cesta k jeho pochopeniu až vtedy, keď sa v ňom pokorná úcta vnútorne prezvúči aspoň prvou tichou rezonanciou s onou vyššou láskou: podstatu toho, čo sa stalo na Golgote, je možné pochopiť len *láskou*. Láskou prehriata úcta je prvým krokom k tomu. O ďalších krokoch budeme hovoriť o týždeň. Ale snáď už tušíme, aký ne-

zmerný okruh citov sa môže a musí rozvíjať v zápase o reálne pochopenie skutočností skrytých našim zmyslom!

Pri štúdiu antropozofie teda dávame určité citové sily k dispozícii myšlienkovému úsiliu. Cit, ktorý býva obyčajne prejavom našej subjektivity, toho, čo nás odlišuje od všetkého ostatného, dáva sa tu k dispozícii niečomu nadosobnému, objektívnemu. Niečo, čo by inak slúžilo našim osobným záujmom, obetujeme do procesu poznania. Tak opäť dochádzame k tomu, o čom sme uvažovali pred týždňom: že "úcta sa stáva obetnou silou". To je vnútorný proces, ktorý by mal sprevádzať každé štúdium antropozofie. Ak premýšľame o niečom s úctou, stáva sa naše myslenie vždy aspoň trochu obetnou službou, bohoslužbou. Nesnažíme sa rozhojňovať svoje vedomosti, hromadiť vnútorné bohatstvo, ale tým, že myslíme, obetujeme niečo zo svojej osobnosti duchu sveta. Descartes kedysi predniesol slávnu vetu: "Myslím, teda som." Uvedomoval si v myšlienkovej aktivite sám seba. Náš zážitok bude iný: "Myslím s úctou, teda obetujem sám seba."

Tým, že myslenie sa v tomto zmysle stáva obetnou službou, vytvárame základný predpoklad na to, aby sa intelektuálna, ktorá v priebehu dejín poklesla z vyšších svetov do duševnosti ľudstva, nanovo spojila s duchovným svetom, z ktorého pochádza a bola tak navrátená - ako slobodný dar ľudí - do Michaelovej sféry. Zatiaľčo rýdzo intelektuálne myslenie zostáva mŕtvym odzrkadlením zmyslového sveta a iba prostriedkom na vedomú orientáciu v ňom, štúdium duchovných vied, zmocňujúce sa "energickým úsilím" poznatkov o vyšších svetoch, obracia prúd kozmickej inteligencie znovu do slnečnej sféry jej hierarchického pôvodu. Myslenie sa tu stáva aktívnym účastníkom nadzmyslového vývoja kozmu.

Treba však veľmi zdôrazniť, že naznačené oplodňovanie myšlienok citovými prvkami nemá nič spoločné s vytváraním nejakých subjektívnych emócií vedľa samotného myslenia, teda s akýmkoľvek subjektívnym zaujatím pre určité myšlienky alebo podobne. Citová aktivita, o ktorú tu ide, sa celkom spája s objektivitou čistého

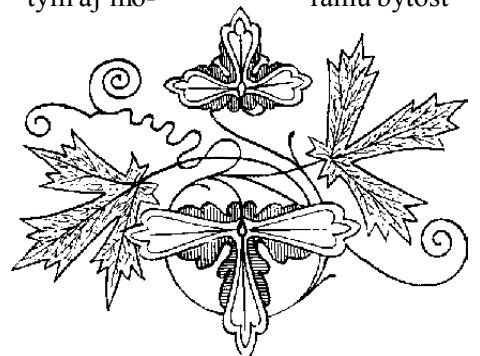
ho, zmyslových predstáv zbaveného myslenia. K tomu Steinerove slová: "A v tom tkvie tiež dôvod, prečo Michael pôsobí v kozme s vážnou tvárou, s vážnym gestom. Byť vnútorne takto spojený s inteligentným obsahom znamená zároveň, že ten, kto sa spája s intelektuálnou, musí splniť požiadavku, aby do tohto obsahu nevnašal nič zo subjektívnej ľubovôle, zo želaní alebo žiadostivosti. Inak by sa predsa logika stávala ľubovôľou jednej bytosti, miesto aby bola výrazom kozmu. Prísne udržiavať svoju bytosť ako výraz bytostnej podstaty sveta, ponechávať všetko, čo sa chce vo vnútri prejavovať ako vlastná bytosť, tiež v tomto vnútri: to pokladá Michael za svoju cnosť."

Túto základnú charakteristiku premeneného myslenia môžeme doplniť a uzavrieť niekoľkými lapidárnymi slovami zo Steinerovho pera, ktoré už čiastočne zazneli pri michaelskej prednáške:

Michael "oslobodzuje myšlienky z oblasti hlavy: otvára im cestu k srdcu, uvoľňuje z citového fondu človeka nadšenie, takže človek môže žiť v duševnej oddanosti ku všetkému, čo je možné zažiť v myšlienkovom svetle. Nadišiel Michaelov vek. Srdcia začínajú mať myšlienky, nadšenie už netryská len z mystického šera, ale z duševného jasu, neseného myšlienkou."

"Tvorba myšlienok sa na čas strácala do hmotnej podoby kozmu; musí sa znova nájsť v kozmickom duchu. Do chladného abstraktného sveta myšlienok môže vojsť teplo, duchovná skutočnosť naplnená bytostným životom. Tým nadchádza Michaelov vek".⁵

Vráťme sa ešte raz k protikladu bežného vedeckého myslenia a toho myslenia, ktoré je schopné chápať poznatky duchovnej vedy. Je samozrejmé, že myslenie, ktoré vylučuje z procesu poznania citovú a tým aj morálnu bytosť

človeka, bude mať úplne iný ráz ako myslenie, podnecované silami srdca. Logika matematicko-fyzikálneho myslenia pracuje, pokiaľ je to možné, s pojmami presne definovanými, ohraničenými, oddelenými a predovšetkým: s pojmami nehybne, mŕtvvo nemennými. Obraz sveta, konštruovaný pomocou takýchto pojmov, je ako obrovská stavba, skladajúca sa z nespočetných oddelených stavebnicových kociek. Toto myslenie ani nemôže chápať svet so všetkým, čo v ňom je, inak ako nekonečno zložené z atómov, vznášajúce sa v prázdnom priestore. Predstava vesmíru zloženého od A do Zet z nesúvislých častíc je len dôsledným a do posledných možností dotiahnutým premietnutím určitého spôsobu myslenia do zmyslovej skutočnosti: Pretože myslím v oddelených "definovaných" pojmoch, uznávam len svet zostavený z oddelených častíc - pretože iný svet by nebol uchopiteľný mojimi pojmami. Ale takýmto "stavebnicovým" myslením nie je možné pochopiť ani jednu premenlivú živú bunku, a nieto ešte duševné pohnútky, alebo dokonca duchovné základy existencie! Svet nie je stavebnica, je to prúd, živý, premenlivý a navyiac plynúci z večnosti do večnosti! Čo so stavebnicou, ak máme spodobniť veľtok?

Oblasť citov - na rozdiel od logických vzťahov matematicko-fyzikálnych - nepozná presné vymedzovanie ani nehybnú stálosť, nie je to oblasť číselne zachytiteľných veličín, ale kvalít, svet vnútorných dejov, kde vládne *stála premena a plynulý prechod z kvality do kvality*. Keď sa sily tejto oblasti spoja s rýdzim myslením a samé sa tak pozdvihnú až k plnému jasnému vedomiu, vnesú tým svoj vlastný, farbisto rozohraný život do myšlienkovej činnosti. Logika takého myslenia bude logikou vyššieho stupňa: nebude to už priamočiara logika čísel, ale logika premenlivých vzťahov medzi kvalitami, logika vývoja, teda logika o stupeň bližšia k živej skutočnosti než tá, o ktorej sa obvykle hovorí. A taká je skutočne logika vyššieho poznania. Pracuje s pojmami, ktoré menia svoj obsah aj ráz podľa súvislostí, v ktorých sa ocitli. Žiadny graf, žiadna schéma ich nemôže vystihnúť. Preto si antropozofia vyžaduje iný, nový druh myslenia. Až pojmy vytvorené "myslením srdca" môžu s duchovným poznaním

udržať krok, lebo sú schopné stálych metamorfóz, sú schopné prechádzať jeden do druhého, tak ako jasne uvedomovaný pojem semienka už v sebe obsahuje pojem celej rozvinutej rastliny a môže do nej prejsť: tak ako sme videli, že sám pojem úcty sa môže plynule stupňovať až po pojem nadšenia. Ale myslenie, ktoré už nie je závislé od sveta oddelených, strnulo ohraničených predmetov, od oblastí neživej existencie, vynaňuje sa aj zo závislosti od nehybných nervových dráh v mozgu a získava krok za krokom domovské právo vo sfére oživujúcich síl, teda tých síl, ktoré sú schopné vytvárať živé, vyvíjajúce sa organizmy. Človek sa vo svojom myslení odpútava od svojho fyzického tela.

Z hľadiska bežnej logiky by sa pochopiteľne mohlo zdať, že myslenie uvedené takto do pohybu musí byť zmätené, neujasnené, že uvažujúci človek stratí vnútorne pôdu pod nohami, akúkoľvek myšlienkovú oporu. Nie je to tak. Je možné sa presvedčiť, že myslenie predchnuté logikou metamorfózy, t.j. logikou života, môže byť rovnako priezračne jasné a kontrolovateľné ako myslenie matematické - za predpokladu, že človek neuhne pred požiadavkou onej energetickej vnútornej aktivity, nevyhnutne potrebnej pre chápanie nadzmyslových skutočností. Jasnosť tohto myslenia bude pritom priamo úmerná vynaloženej vnútornej aktivite.

Schopnosť sledovať bez pocitu zmätenia niečo, čo sa stále vyvíja a mení, by nám vlastne nemala byť neznáma z iných životných súvislostí. Keď sedíme v koncertnej sále a sústredene počúvame hudobný prúd symfónie, máme predsa tiež možnosť sledovať bez straty orientácie tok hudby, odohrávajúci sa v stálych metamorfózach a podľa živých umeleckých zákonitostí, ktoré sa síce vymykajú matematickej logike a stavebnicovému definovaniu, ale nie sú preto menej zákonité. Antropozofické predstavy o svete, ktoré si človek vydobyl pomocou myslenia oplodneného silami srdca, sú hlboko spriaznené so svetom *umenia*. Pritom nemusíme popierať, že účinnosť umenia na náš citový život je niečo, čo nie je uchopiteľné jasným vedomím. Vedome môžeme sledovať počuteľný tónový prúd symfónie. Ako tento prúd rozochvieva naše srdce, to prežívame len polovedome, ako vo sne. Veď umenie nie je

to isté ako poznanie! Oproti tomu poznatky duchovnej vedy, prijímané na “ceste úcty”, môžu a musia byť prijímané výhradne pri plnom vedomí, aj s celou svojou pohyblivosťou, s celým svojím premenlivým životom. Napriek tomu platí, že vnútorná aktivita, ku ktorej precitá myslenie na “ceste úcty”, je aktivita v plnom zmysle slova umelecká. Musíme mať odvahu, stať sa pri štúdiu literatúry o duchovnej vede na chvíľu umelcami. Bez odvahy k tomu by sme nepokročili ďalej. Ako sa vyhadzuje pri plavbe záťaž z lode, tak musíme hodiť cez palubu svoje lipnutie na nehybných, schématických pojmoch. Ako sme povedali, že úcta sa stáva nástrojom poznania, tak by sme mohli povedať rovnakým právom, že sa s myslením spája umelecké prežívanie, aby slúžilo ako nevyhnutný nástroj vyššieho poznania. Hranica medzi poznaním a umením sa začína strácať.

Ešte to môžeme vyjadriť inými slovami: svet sa človeku prestáva javiť ako obrovský stroj a začína sa javiť ako umelecké dielo nadľudských božských tvorcov, dielo vytvárané nie podľa zákonov mechanických, ale umeleckých, ako dielo, ktoré sa každým okamihom obnovuje a obrodzuje do nových metamorfóz krásy. Áno, krásy. Kdečo vo svete sa nám môže zdať hrôzostrašné. Ale pred metamorfózami úcty, prebúdžajúcimi sa v srdci pri štúdiu literatúry duchovnej vedy, sa postupne rozplývajú aj najkrikľavejšie disharmónie života, alebo ešte presnejšie: aj tieto disharmónie sa včleňujú ako zákonitá zložka do symfónie kozmického vývoja, antropozofia nám objasňuje skrytý zmysel tohoto vývoja vo svetle zámerov najvyšších tvorivých duchov.

Tak si stále zreteľnejšie ujasňujeme, že tajomstvo kozmu, Zeme a človeka nemožno vypátrať pomocou štatistík a počítačov, ale jedine tým, že sa postupne učíme zžívať s umeleckými zákonmi, z ktorých všetko vzniká, udržuje sa a zaniká. Až myslenie oplodnené nadosobnou citovosťou, dorastá do potrebnej umeleckej rezonancie s tvorivou činnosťou duchovných hierarchií. Tak ukazuje antropozofia, že krása je votkaná priamo do podstaty sveta.

Niektoré prednášky a najmä niektoré Steinerove myšlienky priamo nútia k rozpúšťaniu strnulých pojmov a k myšlienkovému pohyblivosti. Uveďme aspoň jednu takú myšlienku, aj keď len vo veľmi približnom preklade:

Ecce homo

*V srdci vlní sa cítenie
v hlave žiari jas myslenia
v údoch tvorí a pôsobí vôľa:
vlnivé žiarenie,
tvorivé vlnenie,
žiarivé tvorenie:
hľa, to je človek*

Ak študujeme čokoľvek pomocou bežného myslenia, nezmení sa nič z našej ľudskej podstaty. Ak zápasíme o pochopenie antropozofickej literatúry, sme nútení energicky rozvíjať svoj citový život do všetkých farieb úcty a hľadať v sebe umelca, schopného vystihnúť skrytú krásu sveta. Meníme sami seba a meníme svoj vzťah k svetu.

*“Z krásy sa zrodilo,
do krásy vedie tvoje dielo,”*

oslovuje Rudolfa Steinera básnik Christian Morgenstern.

⁴ Rudolf Steiner: Theosophie, kap. II/4.

⁵ Anthroposophische Leitsätze, 17.8.1924, 31.8.1924.